

Titlul original: *InfinitaMente*

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ALICI, LUIGI

Mintea infinită/ Luigi Alici; trad. din lb. italiană de
Liviu Romanescu. - Târgu Lăpuș: Galaxia
Gutenberg, 2023

ISBN 978-973-141-983-1

I. Romanescu, Liviu (trad.)

821.131.1

EDITURA GALAXIA GUTENBERG

435600 Târgu-Lăpuș, str. Florilor nr. 11

Tel.: 0723-377 599, 0733-979383

E-mail: contact@galaxiagutenberg.ro

Luigi Alici

Mintea infinită

—◆◆—
Scrisoare către un student despre
universitate

Traducerea din limba italiană de
Liviu Romanescu

Galaxia Gutenberg

2023

fără pretenția de a culege roade insipide și premature, poate salva universitatea de nostalgia trecutului și de nevroza viitorului. Se potrivește și pentru *studium sapientiae* spusa evanghelică: „Unul seamănă și altul seceră” (Ioan 4, 37), în timp ce deseori ai impresia neplăcută că nimeni (universitate, stat și piață) nu vrea să semene acolo unde nu e sigur că va secera și că, în ultimii ani, câte unul a pretins să secere chiar și acolo unde nici măcar nu se semănase. Viitorul nu începe cu sine: începe cu responsabilitățile noastre, de la ceea ce suntem capabili – împreună – să semănăm și să cultivăm. A semăna și a cultiva, la urma urmei, nu e cel mai rău mod de a reda un viitor originilor noastre.

Cuprins

I. Întâlnire	5
II. Universitatea, glasul cuvântului.....	21
1. A întâlni	23
2. A pătrunde.....	31
3. A cerceta	41
4. A comunica	54
5. A genera.....	65
III. Salut.....	79
Apendice.....	91
Între universitas și multiversity.	
Unde începe viitorul.....	93

LUIGI ALICI (n. 1950), filosof italian, profesor de filosofie morală, specialist în studii augustiniene. A publicat: *Con le lanterne accese. Il tempo delle scelte difficili* [Cu luminile aprinse. Timpul alegerilor grele] (1999), *L'altro nell'io. In dialogo con Agostino* [Celălalt în mine. În dialog cu Augustin] (1999), *Cielo di plastica. L'eclisse dell'infinito nell'epoca delle idolatrie* [Cer de plastic. Eclipsa infinitului în epoca idolatriilor] (2009), *Amare e legarsi. Il paradosso della reciprocità* [A iubi și a se lega. Paradoxul reciprocității] (2010), *L'angelo della gratitudine* [Îngerul recunoștinței] (2014), *Il fragile e il prezioso. Bioetica in punta di piedi* [Fragilul și prețiosul. Bioetică în vârful picioarelor] (2016), *I cattolici e il paese* [Catolicii și politica, trad. rom., Galaxia Gutenberg 2019].

I. Întâlnire

Tinerii sunt ca rândunelele,
se îndreaptă către primăvară.

(Giorgio La Pira)

Dragă studentule,

nu te lăsa înșelat de acest termen, inevitabil anonim, cu care te îndemn să petrecem o bucată de drum împreună. Ți cer să mă ajuti să-l personalizăm, recunoscându-i înainte de toate acestui substantiv masculin, care transformă participiul prezent al verbului „a studia” într-o adevărată condiție de viață, posibilitatea, și de această dată, de a se... împărți, căpătând o semnificație lărgită și cuprinzătoare prin îmbrățișarea deopotrivă a femininului. Vrajei cuvintelor îi putem cere mai mult: nu doar să parcurgă diferențele de gen, ci și să evoce nume și chipuri felurite, o încrucișare de biografii intime atât de depărtate și totuși atât de apropiate...

Numele tău poate fi unul italian tradițional ori unul neobișnuit sau mai greu de pronunțat. S-ar putea să fi absolvit cu mulți ani în urmă și să-ți fi redactat teza cu o mașină de scris Olivetti model „Lettera 22”¹, folosind copii dactilografiate și indigo

¹ „Litera 22” (astfel numită ca supliment „inefabil” la cele 21 de litere ale alfabetului limbii italiene), model de mare succes de mașină de scris portabilă, lansat în 1950 de inovativa firmă piemonteză Olivetti, situată în avangarda designului industrial (n. t.).

(obiect misterios pentru fiii și nepoții tăi); dar ai putea fi și un student de azi: un „boboc” care se înfățișează la universitate sau chiar un student din anii mai mari, care privește înainte, cu o viață insolentă și zvăpăiată, printre prietenii efemere și un smartphone mereu conectat. S-ar putea să frecventezi (ori să fi frecventat) un curs de studii umaniste, suportând zi de zi zămbelele de compătimitere rezervate pentru cine alege să locuiască într-un parc arheologic în epoca *big data*; sau poate frecventezi studii economice, medicina, politehnica... și să te însoțească mereu aceeași întrebare: ce trebuie făcut într-o împrejurare ori alta?

Ai putea avea în spate o familie înstărită, în care nimeni nu s-a așezat vreodată în jurul unei mese, înainte de a te înscrie la universitate, pentru a calcula suma taxelor, costul căminului sau al camerei de închiriat, al călătoriilor, cantinei ori cărților; ai putea, în schimb, să provii dintr-o familie care, astfel de calcule, le-a făcut și refăcut și, într-un sfârșit, tatăl tău a ridicat ochii, suspinând, spre mama ta și ea i-a dat ultimul impuls: „Hai, o să ne descurcăm”.

Dar ce am eu în comun cu toți ceilalți? – ai putea să mă întrebi. Sunt prea diferite universurile noastre existențiale, condițiile noastre de viață, biografiile noastre. Și apoi, chiar dacă ar fi asemănătoare, rămânem mereu ființe unice: cui îi vorbești cu

adevărat? Dar e chiar ceea ce avem în comun! Hannah Arendt a numit-o „paradoxala pluralitate de ființe unice”². Cu acest fond comun, care ne permite să ne vorbim și, printre atâtea greutăți, chiar să ne înțelegem, tu – da, chiar tu – împărtășești cu mine și o condiție de viață mai particulară: posibilitatea de a fi, acum sau în trecut, student universitar. O condiție pe care timpul o poate îndepărta, dar nu șterge cu totul.

Aș dori să plec de aici pentru a găsi un spațiu de întâlnire și a evita ca, făcând prea mult pe profesorul (cum e, în schimb, inevitabil în apendicele de la sfârșit, care conține o *Lectio inauguralis* pe această temă), această scrisoare mai aparte să sfârșească prin a spori distanțele, în loc să le reducă. Lasă-mă, prin urmare, să-ți povestesc ceva despre mine, minimul indispensabil. M-am înscris la Filozofie în 1969, la Perugia. Experiența liceului clasic fusese extrem de obositoare; cu atât mai mult cea a școlii medii. Opt ani ca navetist (fără a fi conștient; acest cuvânt nu era în uz). Aproape o oră de cursă la dus și o alta la întoarcere pentru a parcurge câțiva kilometri: o cursă extrem de burdușită, găfăită,

² Hannah Arendt, *Vita activa. La condizione umana* [Vita activa. Condiția umană] (1958), tr. it. de Sergio Finzi, Bompiani, Milano, 1991, p. 128.

în care praful unui drum alb pătrundea prin gemulețele închise (și nu numai pe acolo). După câțiva ani mi-au propus să fiu vânzător de bilete; a nu plăti abonamentul era deja, pentru familia mea, o adevărată gură de aer. Când prietenii umpleau acele călătorii, de cele mai multe ori, cu simpatice fanfaronade, cu glume vulgare sau, în alte câteva situații, cu grăbite revizuirii de teme, eu învățam să umplu cursa ca pe o cutie de sardine. Consemnul era: avansați...

Am avut norocul să nu întâlnesc la liceu decât puțini profesori leneși, era o majoritate tăcută „nici infamă, nici meritorie”, dar și câte unul cu adevărat ieșit din comun, dintre aceia care lasă urme. Toți îmi spuneau că eram capabil, dar puțini știau că eram constrâns să fiu capabil. Nu-mi puteam permite să pierd acel tren. Din fericire, la școală diferențele sociale se estompau, dar când începeau invitațiile acasă, trebuia mereu să mă sustrag: pe cine aș fi putut duce în acea minusculă încăpere din spatele prăvăliei unde aveam bucătăria?

Clasa a treia de liceu și „1968” se suprapun în amintirea mea. La școală deja era ca și cum deodată se deschiseseră larg câteva ferestre spre lume și se începea să se înțeleagă ce reprezentaseră anii '60:

Kennedy³ și Martin Luther King⁴, Mao⁵ și Che Guevara⁶, zidul din Berlin⁷ și Vietnamul⁸, Beatles și lumea hippy⁹, Papa Ioan¹⁰ și Conciliul¹¹, „primăvara din

³ Referire la John Fitzgerald Kennedy (1917-1963), președinte al S.U.A. asasinat în condiții misterioase, dar și la fratele său Robert Francis Kennedy (1925-1968), de asemenea asasinat, lideri carismatici ai Partidului Democrat (n. t.).

⁴ Pastor baptist afroamerican (1929-1968), lider al mișcării pentru drepturi civile și promotor al activismului nonviolent; laureat al Premiului Nobel pentru pace în 1964, a murit asasinat (n. t.).

⁵ Mao Zedong (1893-1976), lider al Chinei comuniste; în ciuda unor politici voluntariste cu un extrem de ridicat cost uman, a avut susținători fervenți în unele cercuri stângiste occidentale (n. t.).

⁶ Argentinianul Ernesto Guevara (1928-1967) a fost asociat în imaginarul postbelic cu tipul revoluționarului idealist (n. t.).

⁷ Zid ridicat în august 1961 de autoritățile comuniste ale RDG în jurul enclavei Berlinului occidental, cu scopul de a bloca exodul populației spre RFG (n. t.).

⁸ Între 1955-1975 a avut loc un conflict prelungit între autoritățile Vietnamului de sud, sprijinite de S.U.A., și gherilele comuniste sprijinite de Vietnamul de nord, încheiat cu unificarea celor două state sub un regim comunist; din 1965 va crește progresiv implicarea trupelor americane, care vor fi retrase în 1973 (n. t.).

⁹ Contracultură apărută în anii '60 în S.U.A., sincretică și pacifistă, promotoare a revoluției sexuale (n. t.).

¹⁰ Ioan al XXIII-lea, papă între 1958-1963 (n. t.).

¹¹ Conciliul Vatican II, desfășurat între 1962-1965 (n. t.).

LEPIS | We know

Praga¹² și „luna mai franceză”¹³... Iartă-mă dacă e puțin. Dar deodată climatul s-a înfierbântat: băieți retrași și problematici au scos din rucsăcelul experiențelor lor „alternative” uimitoare capacități critice și organizatorice, care ne dezvăluiau o lume necunoscută. Ierarhia cu eminente și mediocri s-a răsturnat într-o clipă și eu mi-am dat seama – înfricoșat și neîndemânatic – că lumea reală, cu nedreptățile sale legalizate și aspirațiile spre libertate, pulsa în altă parte. Cărțile din care studiam păreau să vină dintr-un alt veac, concepute pe o altă planetă, scrise într-o altă limbă.

Am găsit la Perugia, anul următor, urmările unui „1968” încă fierbinte și nebunesc, în care radicalismul creator al începuturilor se transforma într-o furie ostilă și intolerantă. Sămânța contestării începea să fie depășită de zăzania ideologică, care avea să hrănească – alături de multe alte ingrediente – lungul sezon terorist. Universitatea s-a găsit nepregătită și nu

¹² Sintagma definește o scurtă perioadă reformistă (primăvara-vara 1968) întreprinsă de noii lideri ai Cehoslovaciei comuniste, întreruptă brutal de invazia din august a trupelor Pactului de la Varșovia (n. t.).

¹³ Pe parcursul lunii mai 1968 au izbucnit violente proteste studentești la Paris, urmate de ample greve muncitorești în toată Franța, într-un climat marcat de o intensă feroare „antiautoritară” (n. t.).

a reușit să-și ascundă în fața tinerilor partea sa cea mai rea; dimpotrivă, în unele cazuri a avut chiar imprudența de a se lăuda cu ele. Un club de elită, satisfăcut de sine și cam lănced, s-a trezit deodată chemat să gestioneze universitatea de masă, într-o societate care era într-o profundă schimbare: în spatele presiunii numerelor se afla cea a viitorului și nu toți își dăduseră seama.

Dacă însă eu mă aflu astăzi aici, agitan-du-mă ca o maimuțică pe ecranul unui Ipad, aceasta se datorează șansei de a fi întâlnit, în acel complicat moment de tranziție, dascăli adevărați. Cineva a vorbit de o distincție fundamentală între universitatea de ieri și cea de azi (considerând „1968” ca o răscruce): ieri existau dascălii cărora le lipseau ucenicii dispuși să-i asculte, astăzi ar exista ucenici disponibili cărora le lipsesc adevărații dascăli. Poate e adevărat doar în parte. Partea de adevăr în care mă regăsesc privește mai ales eclipsa, în actuala universitate, a unui raport de adevărat discipolat între dascăl și ucenic.

E adevărat că în universitatea pe care am frecventat-o existau condiții în chip obiectiv favorabile cercetării și studiului. Probabil mai mult ca în zilele noastre. Pentru tine nu-i ușor să-ți închipui epoca mașinii de scris, timpul lent de studiu, bibliotecile ritmate doar de răsufierea cititorilor și nicicând lezate de piuitul

impertinent al telefoanelor mobile. Nu toți profitau, din păcate. Nici măcar profesorii: două, trei ședințe de consiliu pe an la facultate, niciun alt organism intermediar, nicio reuniune, niciun modul de completat, nicio presiune competitivă. Doar excelența e cu adevărat competitivă. Un singur curs monografic pe an: gândit împreună cu studenții, evaluat împreună cu ei. O *chance*¹⁴ extraordinară pentru dascăli, o ocazie apetisantă pentru lenesi.

Să ne înțelegem, acel sistem plesnea din toate încheieturile și polariza la maximum deosebirea dintre profesori: doctii și mediocrii trăiau cot la cot, deosebirea era vădită și pentru un orb. Când universitatea de elită s-a transformat în universitate de masă și mai ales când aceasta din urmă a început să se transforme într-o „fabrică de examene”, cei dintâi au început să se rărească, în timp ce s-au înmulțit cei din urmă, chiar și calitativ. A început atunci o nivelare care tindea să absoarbă extremele, în bine și în rău. Clasamentele sunt ridicole, deseori arbitrare, dar într-un anumit sens sunt mai puternice decât noi. Atunci era greu să te sustragi acestui joc, care astăzi probabil nu mai prezintă interes. Aș vrea să schițez unul, întocmit pe baza unor figuri

asociabile în memoria mea cu persoane concrete, cu nume și prenume.

Cel mai jos puteau fi plasați *nevrednicii*: aproape mereu agățați de raftul lor prăfuit de noțiuni pentru care se considerau succesori universali. Conștienți de un prestigiu exercitat mai ales ca un privilegiu, care consacra mediocritatea și absolvea de orice lacună. Incapabili să zboare la înălțime, nu întotdeauna onești, deseori răutăcioși. Contestarea îi înrăise și mai mult, împingându-i să-și arate partea cea mai rea, într-o blindare ranchiunoasă și ostilă.

Puțin mai sus se profila planeta *fanfaronilor*: îngâmfati în chip paternalist, insuportabil de afectați, narcisiști fără leac. Vechea inteligență, nu fără câte o rară străfulgerare de geniu, care uneori se distingea prin expresii de haz involuntar, se afundase încet-încet într-o mlaștină care îngropa curiozitatea, inventivitatea, ironia, pasiunea; adică tot ceea ce aparține dimensiunii creatoare a vieții. În aceste cazuri, unica armă la dispoziție pentru a rămâne la suprafață e retorica.

La mijloc se situau *carieriștii*: mereu de față, transformiști, hiperactivi. Mult prea dezinvolți cu privire la reguli, mereu foarte informați cu privire la ultima circulară ministerială, capabili să se descurce oricum și gata să lovească când e ceva de câștigat (ca putere, nu doar ca bani). Cu ei e practic

¹⁴ „Șansă” (engl.) (n. t.).